

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος

Από το Π.Α.Κ στο ΠΑ.ΣΟ.Κ.*

Στιγμές Μετάβασης

Σε μια κρίσιμη καμπή της ιστορίας μας, της Οργάνωσης του Π.Α.Κ., την στιγμή που αφενός αποκτούσαμε μαζικότητα και ξεκάθαρη πολιτική προοπτική και αφετέρου επιβλήθηκαν κυρίως από την «βάση» οι δημοκρατικές διαδικασίες και η δημοκρατική δομή της Οργάνωσης, μας βρήκε η πτώση της δικτατορίας. Ας δούμε όμως, εν συντομία, τι είχε προηγηθεί.

Στο μεταίχμιο

1. Το 1973, κλείνει με την εξέγερση του Πολυτεχνείου και την ανάληψη της εξουσίας από την ομάδα Ιωαννίδη. Το Κίνημά μας (Π.Α.Κ.) έχει ριζοσπαστικοποιηθεί και έχουν αρχίσει να διαφαίνονται οι αδυναμίες της παραδοσιακής Αριστεράς να εκφράσει το ευρύτερο λαϊκό κίνημα. Παράλληλα, εμείς προχωρούμε στη σύναψη συμμαχιών με πλαίσιο συγκεκριμένο: «Για τους στόχους δεν υπάρχουν

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Το παρόν κείμενο γράφτηκε από τον συνεργάτη μας Γιώργο Παπαγιαννόπουλο με αφορμή την συμπλήρωση, 30 χρόνων από την ίδρυση, το 1968, του Πανελληνίου Απελευθερωτικού Κινήματος (Π.Α.Κ.). Πραγματεύεται στην ουσία την τελευταία και πιο δημιουργική περίοδο της Οργάνωσης πριν αυτή μετασηματισθεί ή μετεξελιχθεί σε ΠΑ.ΣΟ.Κ. Η πρώτη ιστορία (ή προϊστορία), άλλωστε, ενός πολιτικού οργανισμού όπως είναι το ΠΑ.ΣΟ.Κ., που γιγαντώθηκε και κυριάρχησε στην πολιτική σκηνή, αποκτά με την πάροδο του χρόνου, ξεχωριστό ενδιαφέρον.

περιθώρια συζήτησης ύστερα από τη νοεμβριανή εξέγερση. ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ στα πλαίσια της ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ αποτελούν τον ελάχιστο κοινό ιδεολογικό χώρο για τη συμμαχία. Μα είναι απαραίτητη η συμφωνία και στη μέθοδο. Τα μέσα του αγώνα... Το Π.Α.Κ. δηλώνει ότι έχει ήδη προχωρήσει στη σύναψη αγωνιστικής συμμαχίας στη βάση με δύο αντιστασιακές οργανώσεις. Δηλώνουμε επίσης ότι είμαστε έτοιμοι να συμβάλουμε στην παραπέρα επέκταση της συμμαχίας – με μια και μόνη απαίτηση: Την πλήρη διαφύλαξη των στόχων και της ταχτικής του αγώνα»¹.

2. Στις 25 του Απριλίου 1974 ξεσπάει στην Πορτογαλία η «Επανάσταση των Γαρυφάλλων» που γεμίζει αισιοδοξία όλη την Ευρώπη.

Η αρχή του τέλους για τις χούντες Πορτογαλίας, Ισπανίας, Ελλάδας είναι ορατή μπροστά μας. Δυστυχώς για τη χώρα μας, η πτώση της δικτατορίας περνάει μέσα από το πραξικόπημα κατά του Μακάριου, την κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και την τουρκική εισβολή και κατοχή ως σήμερα του βόρειου τμήματος της Μεγαλονήσου.

3. Με την πτώση της δικτατορίας συντελούνται τρεις εξελίξεις στην Οργάνωση. Η πρώτη ήταν η σύγκληση του Εθνικού Συμβουλίου του Π.Α.Κ. στο Βίντεντουρ της Ελβετίας, η δεύτερη ήταν η πανγερμανική συγκέντρωση της Φρανκφούρτης και η τρίτη ήταν η σύνταξη του κειμένου-διακήρυξης, που έμεινε γνωστό σαν «Διακήρυξη της 3ης Σεπτεμβρίου». Όλες πραγματοποιήθηκαν από τέλος Ιουλίου ως τις αρχές Αυγούστου 1974.

Α) Στο Βίντεντουρ γίνεται στις αρχές Αυγούστου '74 η συνάντηση των στελεχών του Εθνικού Συμβουλίου με κυρίαρχο θέμα την επιστροφή του Ανδρέα Παπανδρέου στην Ελλάδα. Κυριαρχεί η άποψη πως πρόκειται για αλλαγή νατοϊκής φρουράς, εκφράζονται επιφυλάξεις για την νοθεία ή όχι των επικείμενων εκλογών. Εν τέλει αποφασίστηκε η επιστροφή του Α. Παπανδρέου.

Στη συνάντηση του Βίντεντουρ συζητήθηκε επίσης το ενδεχόμενο μετατροπής του Π.Α.Κ. σε πολιτική οργάνωση. Οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι αυτό τον πολιτικό οργανισμό εμείς του Π.Α.Κ. στο εξωτερικό (που αποτελούσαμε και την πλειοψηφία της Οργάνωσης) τον αντιλαμβανόμασταν είτε σαν μετωπικό σχήμα του Π.Α.Κ. το οποίο θα εξακολουθούσε να αποτελεί την ψυχή της νέας οργάνωσης, είτε ως μετεξέλιξή μας. Άλλωστε σε αυτό το πλαίσιο εκινείτο και η άποψη του προέδρου και της καθοδήγησής μας.

Β) Στην πανγερμανική συγκέντρωση της 4ης Αυγούστου 1974 προέκυψαν οι αντίστοιχες αποφάσεις μετά από διάλογο με την συμμετοχή όλων σχεδόν των Τ.Ο. της Δ. Γερμανίας – Δ. Βερολίνου. Συγκεκριμένα ήταν παρόντες οι εκπρόσωποι των Τ.Ο.: Νούστατ, Μπίτιγκχαϊμ, Νυρεμβέργης, Ρούτλιγκεν, Σπουτγκάρδης, Χάιλμπροτ, Σβάινφουρτ, Βύρτζμπουργκ, Τύμπιγκεν, Φορτζχάρτ, Μονάχου, Φρανκφούρτης, Καρλσρούης, Μάινχαϊμ, Μέτσιγκεν, Όφενμπαχ, Άαχεν, Βόννης, Τίμπουργκ, Ντύσσελτορφ, Κολωνίας, Κρέφελντ, Νούς, Βούπερταλ, Αμβούργου, Αννόβερου, Βερολίνου, Χέρρενμπουργκ και 3 μέλη της Τ.Ο. Φλωρεντίας (Ιταλία).

Ως απόφαση προέκυψε η αναγκαιότητα δημιουργίας πολιτικού κοινοβουλευτι-

κού κόμματος με την παράλληλη διατήρηση όλης της προηγούμενης Οργάνωσης, σαν ένα είδος εγγύησης. Η άποψη αυτή βγήκε με ομοφωνία, έβρισκε σύμφωνους όλους τους συντρόφους γιατί κάλυπτε τόσο την διαμορφωμένη κατάσταση με παράλληλη εξασφάλιση του ρόλου της υπάρχουσας κατάστασης.

Απόρροια αυτών των αποφάσεων στο Βίντεντουρ και στην Φρανκφούρτη, και της Βασικής Επιλογής: να επιστρέψει ο Ανδρέας Παπανδρέου στην Ελλάδα, ήταν να σταλεί ο Δαμιανός Βασιλειάδης στην Ελλάδα για να ετοιμάσει την υποδοχή του που είχε αποφασιστεί να γίνει ως τις 19 Αυγούστου, και από την άλλη να συνταχθεί ένα κείμενο για την εξαγγελία του νέου μαζικού κοινοβουλευτικού φορέα που να στηρίζεται στην λογική κινήματος και να προσδιορίζει ένα πλαίσιο αρχών.

Γ) Μια εβδομάδα μετά την συνάντηση του Εθνικού Συμβουλίου, συνήλθε στο Μόναχο μια επιτροπή για την σύνταξη μιας διακήρυξης αρχών με βάση τις αρχές-θέσεις και πρόγραμμα του Π.Α.Κ., προσαρμοσμένη στις νέες συνθήκες.

«Προκειμένου ο Πρόεδρος να εξαγγείλει την ίδρυση πολιτικού κοινοβουλευτικού κόμματος στην Ελλάδα, έπρεπε να φτιαχτεί ένα πλαίσιο αρχών, τις οποίες θα έπρεπε να αποδεχτούν όσοι θα ήθελαν να προχωρήσουν. Ο φόβος των παλαιοκομματικών και της ίντριγκας μας είχε υποχρεώσει να είμαστε εξαρχής αυστηροί. Δεν θέλαμε επ' ουδενί νέα Ένωση Κέντρου. Για την Ιστορική Καταγραφή, επιβάλλεται κατ' αρχήν να μνημονεύσω τους συντάκτες του κειμένου της Διακήρυξης της 3ης Σεπτέμβρη 1974.

Κατ' εντολή του Αρχηγού του Π.Α.Κ. Ανδρέα Παπανδρέου, στις αρχές Αυγούστου 1974, μαζευτήκαμε στο Μόναχο της Δ. Γερμανίας εκπρόσωποι των Οργάνων και του ΚΕ.ΜΕ.ΔΙΑ. για τη σύνταξη της Διακήρυξης του Νέου Πολιτικού Οργανισμού που εξαγγέλθηκε στη συνέχεια στις 3 Σεπτέμβρη. Οι συντάκτες της Διακήρυξης ήταν: Γιώργος Λιάνης από Η.Π.Α. – Πάνος Μαντάς, Θόδωρος Αγγελόπουλος, Μιχάλης Χαραλαμπίδης, Σωτήρης Κωστόπουλος από ΚΕ.ΜΕ.ΔΙΑ. – Γιώργος Τσουγιόπουλος από Οργάνωση Δυτικής Γερμανίας, Γιάννης Ζαφειρόπουλος από Οργάνωση Μεγ. Βρετανίας – Άκης Τσοχατζόπουλος και Γιώργος Παπαγιαννόπουλος από το Γραφείο Εθνικού Συμβουλίου του Π.Α.Κ. Το κείμενο έγινε αντικείμενο «διαπραγματεύσεως» στο Καστρί με τους παλαιούς βουλευτές της Ε.Κ. και με ελάχιστες τροποποιήσεις – και κατόπιν της επιμονής όλων των παρόντων μελών του Π.Α.Κ. για τη διατήρηση της έννοιας της Κοινωνικοποίησης – εξαγγέλθηκε και έγινε η Ιδρυτική Διακήρυξη του νεοεμφανιζόμενου ΠΑ.ΣΟ.Κ. Τα αποτελέσματά της στη διαμόρφωση ενός νέου ριζοσπαστικού, πατριωτικού και σοσιαλιστικού αντάμα, ρεύματος, είναι γνωστά και κοινώς αποδεκτά. Η εθνική ανεξαρτησία και η σοσιαλιστική προοπτική ως έννοιες συναντήθηκαν με τις λαϊκές διαθέσεις.

Έμενε να δοκιμαστεί στην πράξη η πιθανότητα της όποιας «υλοποίησης»...»².

Το νεοϊδρυθέν ΠΑ.ΣΟ.Κ. κληρονόμησε από το Π.Α.Κ. τον Πρόεδρό του (ως πρόσωπο και ως θεσμό): το Κέντρο Μελετών και Διαφώτισης (ΚΕ.ΜΕ.ΔΙΑ.), τις οργανώσεις Εξωτερικού: τον «Αγωνιστή», όργανο των Φίλων Π.Α.Κ. Φλωρεντίας, για τα πρώτα 5 τεύχη, και όλης της Ιταλίας, για το έκτο και τελευταίο

«(...) Μπροστά στην ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική ακαταστασία και ασυναρτησία που χαρακτηρίζουν μόνιμα τις προοδευτικές δυνάμεις στην Ελλάδα, το ΠΑ.ΣΟ.Κ. ιδρύθηκε για να ξεπεράσει αυτή την κακοδαιμονία, δημιουργώντας αντικειμενικές διαδικασίες, που θα επέτρεπαν και την ιδεολογική ζύμωση και τη δημοκρατική ανάδειξη και λειτουργία της ηγεσίας, καθώς φυσικά και τη δημιουργία στέρερης οργανωτικής υποδομής.

Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει ένα σοσιαλιστικό κίνημα είναι διπλοί: Κίνδυνοι στο επίπεδο της ηγεσίας και κίνδυνοι στο επίπεδο της βάσης. Στο επίπεδο της ηγεσίας ένα σοσιαλιστικό κίνημα κινδυνεύει από την ανάπτυξη συλλογικού ή ατομικού ηγετισμού, χαρακτηριστικού τύπου, δηλαδή μιας αντίληψης που είναι ασυμβίβαστη με την ουσία του σοσιαλισμού, γιατί επιτρέπει τη λειτουργία αρχηγών έξω και πάνω από το μαζικό κίνημα, το οποίο και κατευθύνουν ιδιαίτερα. Συνεκόλουθο μιας τέτοιας διαμόρφωσης της ηγεσίας είναι η γραφειοκρατία, η ιδεολογική αρτηριοσκλήρωση, η διοικητική ακαμψία και, τελικά, η απονέκρωση της δημοκρατικής λειτουργίας στη βάση.

Στο επίπεδο της βάσης ένα σοσιαλιστικό κίνημα κινδυνεύει από τη χαμηλή στάθμη συνειδητοποίησης της κοινωνικής προβληματικής και από την υποκατάσταση της πολιτικής ανάλυσης από τυχαίους συναισθηματισμούς και παρορμητισμούς, υποκατάσταση που οδηγεί στην έξαρση μιας συνθηματολογίας χωρίς συγκεκριμένο πολιτικό στόχο»⁶.

Παρά το γεγονός ότι οι επισημάνσεις είναι σωστές σε αρκετά σημεία, το Κίνημα σε κείνη την φάση δεν αποδεικνύεται ικανό να αποφύγει την κρίση. Έτσι ως αποτέλεσμα είχαμε την διαγραφή ή αποχώρηση των εν λόγω στελεχών, με ό,τι επιπτώσεις θα είχε αυτό στην φυσιογνωμία του Κινήματος.

Σε εγκύκλιό του προς τις Τ.Ο. στις 24-6-75 ο Πρόεδρος μεταξύ άλλων έγραφε: «Η διασπαστική αυτή δραστηριότητα εντάσσεται στην γενικότερη προσπάθεια του κατεστημένου, να υπονομευθεί η ανοδική πορεία του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και να ενισχυθούν οι τάσεις για ανακατατάξεις των δυνάμεων που ανήκουν στον προοδευτικό και αριστερό χώρο, με στόχο να δημιουργηθεί πλατύ ρεφορμιστικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, που θα εξυπηρετήσει τόσο την οριστική ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟϊκό χώρο, όσο και την οριστική επικυριαρχία των πολυεθνικών μονοπωλιακών συγκροτημάτων στη χώρα μας...»

Χρειάζεται μια σαφής εξήγηση. Η όλη κίνηση αυτών των στελεχών εξαντλήθηκε στο ζήτημα των δημοκρατικών διαδικασιών. Προφανώς έχοντας ζήσει από κοντά τον Πρόεδρο γνώριζαν από πρώτο χέρι μέχρι ποιου σημείου ήταν διατεθειμένος να παραχωρήσει κάτι από την εξουσία του. Έτσι όλα τα πυρά επικεντρώθηκαν στην προσπάθεια ελέγχου του Ανδρέα μέσα από τα όργανα και τις διαδικασίες. Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι ο τρόπος λειτουργίας είναι καθοριστικός, μόνο που πρέπει να συνοδεύεται και από μια αντίστοιχη πρακτική. Μ' άλλα λόγια δεν μπορείς να απευθυνθείς σε οργανωμένους και να εξαντλήσεις την αντιπαράθεσή σου αναδεικνύοντας ως μοναδική διαφορά για την πορεία του ΠΑ.ΣΟ.Κ. την ανυπαρξία δημοκρατικών διαδικασιών.

Τη στιγμή που το Κίνημα χρειαζόταν άποψη για κατευθύνσεις και πλαίσιο δράσης, συγκρότηση φυσιογνωμίας, πρόγραμμα, θεωρητικές αρχές και αναφορές παράλληλα με τον τρόπο λειτουργίας του, οι σύντροφοι δίνουν τη μάχη μόνο στο τελευταίο.

Αυτό δεν ελαττώνει σε καμιά περίπτωση το μέγεθος της μάχης που έδωσαν και ιδιαίτερα στο ηθικό επίπεδο. Στο επίπεδο της ηθικής και του συμβολισμού ήταν μια μάχη ανάμεσα σε μια προσωποπαγή αντίληψη των πραγμάτων και σε μια πολυφωνική, με τεράστιες επιπτώσεις στη μετέπειτα πορεία του Κινήματος.

Ο δρόμος είχε ανοιχθεί. Ακολούθησε η διαγραφή των τροτσικιστών το καλοκαίρι του 1976 με εισήγηση Παρασκευά Αυγερινού, η μυστική (μη-ανακοινώσιμη αλλά κατατεθειμένη σε συμβολαιογράφο) διαγραφή του σ. Γιάννη Τσεκούρα και ο μαζικός εκδιωγμός όλων των αριστερών – μεταξύ των οποίων και όλων των στελεχών – πλην ενός – και της συντριπτικής πλειοψηφίας των μελών του Π.Α.Κ. Ιταλίας τον Δεκέμβριο 1976.

Για το εύρος και τα αίτια της διάσπασης δεν θα αναφερθώ εδώ. Το επισημαίνω διότι αυτός ο μαζικός εκδιωγμός είχε σαν αποτέλεσμα τον οριστικό ενταφιασμό όλης της ιδεολογίας και των ελπίδων που 'χε γεννήσει το Π.Α.Κ. Μαζί με τους ανθρώπους διώχθηκαν και οι ιδέες.

Η διάσπαση είχε σαν αποτέλεσμα να κοπεί το Π.Α.Κ. στα δύο. Σ' αυτούς που διαγράφηκαν και σ' όσους έμειναν ακολουθούντες τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Η συνέχεια είναι, λίγο-πολύ, γνωστή με την στροφή του ΠΑ.ΣΟ.Κ. έκτοτε προς την κεντροαριστερά, τον εκδιωγμό πλήθους αριστερών και αγωνιστών από τις γραμμές του ΠΑ.ΣΟ.Κ., και την καλλιέργεια της «μονο-κουλτούρας της Εξουσίας» (αποκλειστικά), από ένα Κίνημα που έπρεπε παράλληλα να είναι Αναμορφωτικό, Πολιτισμικό, Πατριωτικό.

Τα αποτελέσματα αυτής της επιλογής είναι ορατά σε όλους σήμερα.

Η σημερινή, λοιπόν, κατάληξη του ΠΑ.ΣΟ.Κ. στα χέρια των «εκσυγχρονιστών», δεν προκαλεί έκπληξη, είναι συνέπεια της επικράτησης της εξουσιαστικής λογικής εντός του και της διαπάλης των μηχανισμών για την νομή της κομματικής εξουσίας.

Άλλωστε, ο ιστορικός κύκλος του ριζοσπαστικού ΠΑ.ΣΟ.Κ. έχει κλείσει προ πολλού. Αλλά, αυτά είναι, όπως λέει και ο λαός μας, άλλου παππά ευαγγέλιο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για μια Ισότιμη και αδελφική συμμαχία. Συνέντευξη του Α. Παπανδρέου προς το περιοδικό «Εξοδος». Κυκλοφόρησε και φυλλάδιο στο Παρίσι την 1η Μαρτίου 1974. 2. Γ. Παπαγιαννόπουλου, Ποιοί έγραψαν τη διακήρυξη της 3ης Σεπτέμβρη, εφημερίδα «Παρόν», 18-9-1994. 3. Γ. Παπαγιαννόπουλου, Η σκοτεινή πλευρά του Ήλιου, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1989. 4. Από το άρθρο: Εννέα χρόνια ΠΑΣΟΚ, «Αντί», τ. 240, Έρευνα Ρ. Ελευθερίου. 5. Ό.π. 6. Κείμενο των μελών του Ε.Γ. του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Φίλια, Στάγκου, Μανωλκίδη και Καραγιωργα ενόψει του Προσυνεδρίου του 1975.